

Ranniku õiguste nõidus

Tarmo Soomere

Loodus on olnud Eesti jaoks juba sajandeid kõige tähtsam liitlane. Sõltumata poliitilisest olukorrast oleme saanud temalt nii toidu, eluaseme kui ka kütte. Rääkimata sadadest pisasjadest, mida naudime või kasutame.

Rand on suurepärane looduse and. Richard Aldington arvas, et asja väärtus määratakse naudinguga, mida see võib pakkuda. Rannal on siis tohutu väärtus. Sest miks muidu koondub rannale järjest enam nii inimesi kui ka inimtegevust.

Väärtuslikust tahavad paljud osa saada. Erinevalt merest ja sisemaast ei ole rand püsiv või kergesti kontrollitav nähtus. Niikaua kui hingab meri, sünnivad alati uued rannad, kirjutas Karl Ristikivi. Selle võrra, kuidas muutub keskmine veetase, kujunevad ümber ka rannad. Rusikareeglina nihkub liivarand 100 korda kiiremini veetaseme muutusest. Kui veetase tõuseb sentimeetri, liiguvad nii veepiir kui ka terve rand meetri võrra.

Seda protsessi vaadeldi kaua kiretult. Jälgiti, kuidas veepiir on nihkunud, hinnati veetaseme muutumist ja ranna iseloomu. Rehkendati välja, kui kaugel peab hoone veepiirist paiknema, et see eeldatava eluea jooksul vette ei pudeneks. Lisati teatav varu puhuks, kui mõni torm peaks protsessi kiirendama või vee eriti kõrgele suruma.

Reeglid selle kohta, kui kaugemale veepiirist tohib ehitada, peab kehtestama riik. Üksikutel kodanikel lihtsalt ei ole ei vajalikke oskusi ega teavet selle hindamiseks, millal tal vesi ahju tuleb. On ka kohti, kus isegi kõrge rannik kiiresti mureneb ja põlised metsad tükikaupa merre pudenevad.

Mehhanistlik ja vanamoeline lähenemine, öeldi selle kohta. Ligikaudu 30 aasta eest sündis ranniku tervikliku haldamise kontseptsioon. Mõte oli ilus: käivitada dünaamiline, kõiki olulisi tegureid ja teadmisi arvesse võttev otsustamismehhanism, mis kaasab kõik asjaosalised, pakub neile parima olemasoleva informatsiooni rannapiirkonna füüsikast ja dünaamikast, otsib tasakaalu majanduslike aspektide, keskkonnahoiu, sotsiaalse suhtlemise, kultuuriväärtuste säilitamise, puhkamisvõimaluste loomise jne vahel.

Varsti selgus, et üldjuhul siseneti ebaefektiivsesse protsessi, kus tasakaaluni jõudmine oli erand ja mis enamasti polnud ka jätkusuutlik. Seda võib-olla poleks juhtunud, kui ookeani veetase oleks paigal püsinud. Juhtus aga midagi muud. Veetaseme tõus, mis oli sada aastat ligikaudu millimeeter aastas, kasvas 1990ndatel kolm korda. See tähendas ranna taganemist ainuüksi 21. sajandil

paljudes kohtades kümme-konnan meetri võrra. Nii mõneski kohas hakkas vesi uuristama majavundamente.

Keskne probleem ei ole siin teaduslik. Võti peitub konfliktis selle vahel, mida osalised pidasid enda võõrandamatuks õiguseks. Omanikud arvasid, et neil on võõrandamatu õigus kaitsta oma maatükki igasuguse välismõju ja seega ka mere õõnestava tegevuse vastu. Riik seevastu peab tagama, et ka omaniku naabri õigusi ei rikutaks ja rand tervikuna püsiks. Sest kui näiteks kauni liivaranna servale ehitatud maja kivimüüri ja lainete vastu kaitsma hakata, kaob sageli nii rand ise kui ka tükk naabri krundist. Vahel häiritakse ranna funktsioneerimist kilomeetrite kaugusele. See on nagu põlismetsaga: kui liiga palju selle tükke lagedaks raiuda, kaotab ka allesjäänud mets suure osa oma väärtusest.

Teisisõnu, rannapiirkonna haldamisel jõuti tõsise väärtuskonfliktini. Ühest küljest ei tohiks kellelki ära võtta õigust kaitsta oma valdust. Teisest küljest on igal ühiskonna liikmel võõrandamatu õigus nautida neid väärtusi, mis kõigi omad. Eestis näiteks kallasarada ja laiemas plaanis kauni ranniku hüved. Need kaks aspekti saavad kenasti koos eksisteerida vaid seni, kuni mere veetase ei tõuse. Edasi kipuvad nad muutuma teineteist välistavaks.

Paradigma muutus on siin lihtne. Piisab tõdemusest, et liivaranda ei saa kaitsta kiviseinte või betoonmüüridega. Nendega kaitstakse rannavööndis paiknevaid ehitisi või muid väärtusi. Liiva- või kliburand müüre lihtsalt ei talu.

Tegelik küsimus on sama, mis (põlis-)metsa puhul: kas loodusel või selle osadel saab olla fundamentaalseid õigusi? Loomade puhul juba saab. Looduse võõrandamatute õiguste idee on olnud kasutusel paljude põlisrahvaste seas. Meie teadvusesse tõi selle Thomas Berry (1914–2009).

Sisuliselt tõstetakse sellega loodus oma õigele kohale, inimkonna liitlaseks ja kindlate õigustega osaliseks. Praeguseks on see idee kajastatud 17 riigi seadustikus. Kõige kaugemal on Uus-Meremaa, kus 2017. aastal sai Whanganui jõgi juriidilise õigusvõime. Teda esindavad üks maoori ja üks valitsuse esindaja. Kui nemad on ühel nõul, on tasakaal lähedal. Kas teeme järele? Või maksame kinni – kõik koos selle kahju, mis randadele sõgedusest sünnib?

[Ilmunud ajalehes Postimees 11. detsembril 2021](#)